

УД 78.071; 314.743 (437)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-2-4>

Ганна КАРАСЬ,
orcid.org/0000-0003-1440-7461
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри методики музичного виховання та диригування
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) karasg@ukr.net

ПОСТАТЬ ФЕДОРА ЯКИМЕНКА НА ТЛІ УКРАЇНСЬКОЇ МІЖВОЄННОЇ ЕМІГРАЦІЇ У ПРАЗІ

Стаття присвячена характеристиці «празького періоду» (1924–1926 рр.) в життєтворчості видатного українського композитора, піаніста, диригента і педагога Федора Якименка (Акименка, 1876–1945), 145-річчя від дня народження якого відзначаємо цього року.

Мета статті: виокремити постать митця на тлі української міжвоєнної еміграції у Празі як активного учасника концертної діяльності, організатора музичної освіти та композитора. Завдання дослідження: на основі джерел, що зберігаються в архівах України та Чехії, які опрацьовані нами *de visu*, наукових публікацій та публіцистики створити цілий образ творчої особистості митця. В статті наведено факти участі Ф. Якименка у концертах української спільноти як піаніста та диригента; організатора музичної освіти українців-емігрантів як першого декана музично-педагогічного відділу Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, завідувача та професора кафедри теорії музики й композиції, автора першого українського підручника з гармонії, написаного у 1924 р., який характеризує його навчально-методичну діяльність; подано відомості про музичні твори (вокальні, хорові та фортепіанні), написані композитором в цей час. Охарактеризовано стилеві особливості творчості композитора в означений період, для якої характерні: творча позиція постромантизму; зародження рис імпресіонізму; звернення до неокласичних музичних орієнтацій; започаткування неофольклористичного спрямування. Спільною рисою для творів композитора є те, що вони, «адаптуючись» у музиці українського композитора, набували помітно «слов'янізованого» звучання.

Висновок роботи: «празький період» засвідчує україноцентризм у життєдіяльності Ф. Якименка і дає всі підстави говорити про нього як про українського композитора, педагога та організатора музичної освіти. Високий професіоналізм митця сприяв піднесенню української музичної культури в діаспорі.

Ключові слова: Федір Якименко, композитор, диригент, музична освіта, еміграція, Прага.

Hanna KARAS,
orcid.org/0000-0003-1440-7461
Doctor of Art History, Professor,
Professor at the Department of Music Education and Conducting Methods
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) karasg@ukr.net

FIGURE OF FEDIR YAKIMENKO ON THE BACKGROUND OF UKRAINIAN INTERWAR EMIGRATION IN PRAGUE

The article is devoted to the «Prague period» (1924–1926) of the life of the famous Ukrainian composer, pianist, conductor and educator Fedir Yakymenko (Akimenko, 1876–1945), whose 145th anniversary was celebrated this year. The aim of the study was to give a detailed analysis of the F. Akimenko's concert activity and organization of music education on the background of Ukrainian interwar emigration in Prague. Objectives of the study: to create a well-rounded image of the artistic personality on the base of documents stored in the archives of Ukraine and the Czech Republic, scientific papers and publicists writings.

Scientific novelty and originality of the work is in the convincing evidence of F. Yakymenko's sincere desire to work for native Ukrainian musical culture. The practical effect is the reappearance of another underexplored figure in the Ukrainian cultural space. The practical value of this work is in its application in the educational process with students of music schools, and at the same time the expansion of the cultural field of Ukrainian science.

The article presents the facts of F. Yakymenko's participation in the concerts of the Ukrainian community as a pianist and conductor of the Ukrainian academic choir and the chorus of the music and pedagogical Department of the Ukrainian Pedagogical Dragomanov Institute; as the organizer of music education for Ukrainians immigrants; as the first Dean of musical and pedagogical Department of the Pedagogical Dragomanov University, and the head and Professor of the Department of music theory and composition; as the author of the first Ukrainian textbook on harmony, written in 1924,

that describes his educational-methodical activity. The article also provides information about his musical works (vocal, choral and piano), written by the composer at that time.

Conclusion: «Prague period» shows Ukrainian centralism in the life of Fedir Yakimenko and gives every reason to speak of him as a Ukrainian composer. Artist's high professionalism contributed to the rise of Ukrainian musical culture in the Diaspora. The direction for future research: a deeper analysis of the F. Yakimenko composer's heritage in a specified period.

Key words: Fedir Yakymenko, composer, conductor, musical education, emigration, Prague.

Постановка проблеми. 145-річчя від дня народження видатного українського композитора, піаніста, диригента і педагога Федора Якименка (1876–1945) актуалізує увагу до його внеску в українську музичну культуру, який особливо чітко можна простежити у «празький період» його діяльності (1924–1926 рр.). Цей період творчості митця залишається малодослідженим, що зумовлює нашу розвідку.

Аналіз досліджень. До повернення імені митця в поле сучасного мистецтвознавства причетна насамперед Валерія Шульгіна. Ученою введені у науковий обіг невідомі архівні документи, що висвітлюють значення педагогічного доробку Ф. Якименка у започаткуванні української вищої музично-педагогічної освіти (Шульгіна, 1997, 2000, 2008). Згодом, окремі аспекти життєтворчості митця знайшли місце у дослідженнях Оксани Ковальської-Фрайт (Ковальська-Фрайт О., 2009) Оксани Мартиненко (Мартиненко О., 2001), Лідії Ніколаєвої (Ніколаєва Л., 1994), Олега Підківки (Підківка О., 2003, 2008), нашої праці (Карась Г., 2012). В діаспорі Ф. Якименку присвячували публікації Зіновій Лисько (Лисько З., 1953), Павло Маценко (Маценко П., 1954, 2008), Іван Мірний (Мірний І., 1934). У науково-публіцистичному доробку П. Маценка чітко виокремлено українські інтереси Ф. Якименка – зацікавлення українською музикою, студіювання української мови, працю над розбудовою музичного відділу інституту. Музикознавець Аристид Вирста (Франція) на Міжнародному музикологічному конгресі у Кельні (1958) виголосив доповідь про Ф. Якименка, як представника східноєвропейського імпресіонізму в музиці (Штуль-Жданович О., 1997: 245, 246). Однак, «празький період» життєтворчості Ф. Якименка не виокремлювався дослідниками як цілісний і важливий час для вияву українських інтересів митця.

Мета статті – створення цілісного уявлення про період життєтворчості Ф. Якименка у Празі, його вияву у різнобічній творчій діяльності митця.

Для її досягнення актуальними стають вирішення таких завдань: висвітлити «празький період» життєтворчості Ф. Якименка на основі архівних матеріалів та наукових публікацій; охарактеризувати освітню, музикознавчу, компози-

торську сфери діяльності митця виокремленого періоду.

Джерельний матеріал дослідження складають архівні матеріали та література із зібрань Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО, м. Київ), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО, м. Київ), Центрального державного архіву у Празі (ЦДАП; Státní ústřední archiv v Praze (SUAP), Чеська Республіка та Слов'янської бібліотеки Національної бібліотека Чеської Республіки, опрацьовані нами.

Виклад основного матеріалу. Музичне життя українців у міжвоєнній Чехо-Словаччині було інтенсивним і характеризується різноманітністю форм, а Прага у цей час стає його центром і важливим осередком розвитку української культури. Особливо інтенсивно розвивається хорове мистецтво. У Празі успішно працюють Український академічний хор (УАХ; 1921–1938), хор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова (УВПІ), хори «Трембіта», «Українська співоча студія» та ін. Статут Товариства УАХ у Празі, затверджений в 1922 р. органами державної влади, та протоколи засідань його керівництва свідчать про високу організацію колективу, чіткість прав його членів, перспективи діяльності, відповідну роль музичної комісії у формуванні репертуарної політики (ЦДАГО України. Ф. № 269, оп. № 1, спр. № 454; ЦДАП/SUAP. Ф. 1012 (RUESO), картон № 73, інв. № 479). Це була репрезентативна мистецька одиниця, яка брала участь у різноманітних концертах та святкуваннях. У різний час диригентами УАХ були М. Рошаківський (1921–1922), Ф. Якименко (1925), П. Щуровська-Россіневич, Б. Пюрко, М. Колесса та ін.

У вищих навчальних закладах Праги в цей час навчалося понад 160 українців, які відвідували лекції музичного спрямування. Наявність значної кількості музикантів, студіюючої молоді, мистецьких колективів, освітніх інституцій зумовлювало високий рівень проведення культурних заходів. Організація музичного життя в Празі відзначалася спрямованістю на збереження української національної ідентичності в інонаціональному середовищі та прагненням розвинути й популяризувати здобутки нашої музичної

культури. Перші роки перебування емігрантів тут позначені активною розбудовою інфраструктури музичного життя, заснуванням музичних колективів, товариств. Українська еміграція щороку (від 1921 р.) проводить у Празі шевченківські концерти, до яких залучає найкращі професійні сили. Так, на концерті у 1924 р. Ф. Якименко виступає як диригент хору, композитор і піаніст. Виконувалися його хорові («У перетику ходила», «Зоре моя вечірняя») та фортепіанні твори, а також композиції М. Лисенка, С. Людкевича, Ф. Колесси, О. Нижанківського. В цьому концерті брав участь відомий співак М. Голинський. У концерті 9 березня 1924 р. виступили всесвітньовідомий співак М. Менцинський та піаністка Л. Колесса. В 1925 р. вшанування Т. Шевченка відбувається знову ж за участю М. Менцинського та піаністки В. Божейко, УАХ під керівництвом Ф. Якименка. Українські організації у Празі від 1921 р. проводять концерти та академії, вшановуючи річниці Української Державності, Соборності, бою під Крутами, Листопадового зриву, відомих українських вчених, письменників, композиторів та діячів, річниці незалежності ЧСР та її президента Т. Масарика. У них брали участь хори під керівництвом П. Щуровської-Россіневич, композитори-піаністи Ф. Якименко, С. Туркевич-Лісовська, піаніст Р. Савицький, віолончелістка Х. Колесса, бандуристи В. Ємець, М. Теліга, капела бандуристів під керівництвом В. Ємця, К. Могили, співаки І. Туркевич-Мартинцева, брати Самойловичі, Н. Дяченко-Гордаш, Е. Гакен та ін.

Центром музичної освіти та концертної діяльності української еміграції в Празі став музично-педагогічний відділ УВПІ ім. М. Драгоманова, заснований у 1924 р. Тут частими були інститутські свята (концерти, академії, шкільні свята), які проводились у різних концертних залах Праги протягом десяти років (ЦДАП/SUAP. Ф. 1484 (UM), картон № 17, інв. №. 398; картон № 81, інв. № 964/2; картон № 84, інв. № 1014; картон № 84, інв. № 1019). О. Мартиненко встановила, що УВПІ влаштував майже 40 урочистих репрезентативних концертів (Мартиненко О., 2001: 222–226). Крім широких кіл української еміграції, на них часто були присутніми представники державної чехо-словацької влади, інших наукових та громадських інституцій, національних організацій (чеських, білоруських, грузинських, литовських та ін.). Музично-педагогічний відділ забезпечував високий професійний рівень мистецької частини свят. І. Мірний подає їхню типологію (Мірний І., 1934: 116). Основною формою святкувань були *концерти-академії*, які передбачали обов'язкову

доповідь (реферат). Серед проведених: концерти-академії пам'яті М. Драгоманова, на яких вперше були виконані твори викладачів інституту, у т. ч. хорівий твір «На проводи» Ф. Якименка на сл. М. Старицького (1924, 1930)¹, присвячений М. Драгоманову; Шевченківські – академія (1925) за участю солістів (студентів і викладачів), студентського хору під керівництвом Ф. Якименка, з доповіддю Д. Чижевського; вперше виконана композиція Ф. Якименка на слова Т. Шевченка «Чого мені тяжко» (1926). Концертам та академіям музично-педагогічного відділу УВПІ були притаманні різноманітність форм та тематики, фаховий підбір репертуару. Поряд із українською та зарубіжною класичною музикою, виконувались також і сучасні твори. Ознайомлення з програмами концертів показало, що в інститутських святкуваннях брали участь найкращі виконавські сили з числа викладачів і студентів. Їхній склад нерідко доповнювався запрошеними виконавцями, серед яких були і чеські музиканти. Примітною рисою інститутських імпрез було виконання на них нових творів «кафедри композиції» Ф. Якименка, Н. Нижанківського, З. Лиська, В. Балтаровича. Таким чином, УВПІ не лише успішно пропагував, а й стимулював творчість своїх викладачів та студентів.

Статут УВПІ у Празі (1923–1933), створеного як самостійна вища педагогічна школа, що поєднувала в собі систему західноєвропейських філософських та природознавчих факультетів з курсовою системою високих шкіл колишньої Росії, передбачав відкриття музично-педагогічного відділу, перелік спеціальних предметів, які мали вивчатися на ньому (теорія музики й композиції, історія музики, музична етнографія, музична акустика та психофізіологія), та класів (фортепіано, скрипки, сольного співу, диригентури) (ЦДАГО України. Ф. № 269, оп. № 1, спр. № 447). Музично-педагогічний відділ УВПІ відкритий у 1924 р. Активним ініціатором створення його було Музичне товариство (голова – Ф. Шешко). Відділ стає основним осередком української музичної освіти та культури цього періоду, а метою була підготовка середньо-шкільних учителів музики й співу. Тут було створено середовище, в якому виховувалися саме українські національні музично-педагогічні кадри, активно займаючись, поряд з виключно навчальними завданнями, концертно-виконавською і науковою діяльністю. Як твердить О. Мартиненко, «орієнтація викладачів

¹ Твір був виконаний під диригентурою автора у 1924 р., баритонове соло виконував студент М. Самойлович, для якого воно було написане (Якименко Ф., 1932).

інституту на гармонійне поєднання західноєвропейських форм організації навчального процесу з національним змістом навчання й виховання створювала надійне підґрунтя для надання національно спрямованої високої фахової освіти, в тому числі й музичної» (Мартиненко О., 2001: 74). Так, у «Рефераті, присвяченому діяльності Інституту в зв'язку з п'ятирічним його існуванням» зазначалося: «П'ять літ існує українська висока школа поза межами пошматованої нашої Рідної землі, де або покасовано всі дотеперішні зародки високого українського шкільництва, або зі знищеного храму високої школи побудовано лабораторії для різних експериментів сумнівної вартості <...> Український педагогічний інститут не має подібної собі школи ні на заході, ні на сході. Це фахова установа, що дає українській школі середньо-шкільного типу кваліфікованих учителів. Тим, що вона сполучує в собі вимоги західноєвропейських філософічних природничих факультетів та вищих музичних шкіл» (ЦДАВО України. Ф. 3972, оп. 1, спр. 80). Документи й матеріали фонду УВПІ (ЦДАВО України) дають можливість висвітлити структуру навчального процесу музично-педагогічного відділу УВПІ та його кадрове забезпечення. Структуру відділу склали чотири кафедри: теорії музики й композиції (Ф. Якименко, пізніше Н. Нижанківський); історії музики (Ф. Стешко); музичної етнографії; музичної акустики та психофізіології та класи фортепіано, диригування, скрипки, сольного співу (Мірний І., 1934: 77). У промові на відкритті відділу у 1924 р. референт відділу² проф. Ф. Якименко наголошував, що «дбати про саме широке розповсюдження музичного мистецтва серед українського народу – це обов'язок українського громадянства взагалі, обов'язок кожного українського інтелігента й особливо обов'язок українського вчителя. А для того, щоб українське громадянство, українська інтелігенція, український вчитель могли виконувати цей свій святий обов'язок, вони мусять самі мати хоч би будь-яку музичну освіту, мусять мати кадри музичних працівників у всіх галузях музичного мистецтва, мусять мати широку сітку музичних шкіл, де підготовлялися б музичні робітники всякого роду, а головним чином – музичні педагоги, яких український народ зовсім не має» (ЦДАВО України. Ф. 3972, оп. 1, спр. 222, арк. 2–4). Як згадував пізніше один з випускників інституту П. Маценко, Ф. Якименко, звертаючись до студентів, просив їх «продовжувати свою науку, пильну-

² Ця посада була тотожна посаді декана відділу. Посади декана та проректора (заступника) були введені в інституті у 1924–1925 н. р. (Мірний І., 1934: 20).

вати її, бо українська музична культура потребує багато працівників» (Маценко П., 2008: 152). Він любив говорити про українську музику, про її майбутнє і дуже шкодував, що вона в інструментальній музиці небагата³. Саме підготовка музичних педагогів була головним завданням відділу. Навчання тут тривало чотири роки (курси), причому один курс був переважно загальний і теоретичний, а три інші поступово переходили у спеціальні й науково-практичні. Науково-педагогічні дисципліни, розподіл їх на окремі курси, порядок семестрових, курсових іспитів та колоквиумів, а також дипломних іспитів визначали окремі наукові плани та програми, які виробляла професорська рада. Приписи про докторські іспити в Інституті передбачали, що предметом дисертації може бути історія музики (естетика; історія мистецтва; теорія музично-композиторських наук; всесвітня історія). Протоколи засідань відділу за 1924–1934 рр. засвідчують наполегливу роботу з розбудови унікального навчального закладу. Це – створення навчальних планів і програм, розподіл навчального навантаження і підготовка концертних програм. Викладачам факультету доводилось вирішувати важливе і складне завдання – створювати самостійні навчальні курси з багатьох дисциплін. Структуру навчального плану на музично-педагогічному відділі подає І. Мірний (Мірний І., 1934: 88–90). Вона передбачала надання студентам освіти за категоріями. Крім звичайних (дійсних) студентів, в інституті існували ще категорії надзвичайних слухачів, котрі вивчали предмети тільки певної спеціалізації і здавали з них іспити, та вільні слухачі, що студіювали предмети за своїм вибором і обов'язковим іспитам не підлягали. Серед студентів музично-педагогічного відділу інституту, які згодом продовжили музичну кар'єру, був і Микола Колесса⁴, який два семестри слухав лекції Ф. Якименка.

Професорсько-викладацький склад музично-педагогічного відділу за час існування змінювався. І хоч він не був численним (18 осіб), проте більшість з викладачів могли читати декілька дисциплін. Першими викладачами відділу в 1924 р. було запрошено проф. Ф. Якименка⁵ на кафедру теорії музики і композиції (його ж було обрано референтом, тобто керівником відділу, працював тут

³ Як зазначає П. Маценко, у Празі Ф. Якименко пильно вчив українську мову у Василя Сімовича (Маценко П., 2008: 152).

⁴ Про своє навчання в інституті М. Колесса пише у спогадах (Колесса М., 2008).

⁵ Працював в інституті до виїзду в Париж 31.03.1926 р. (Мірний І., 1934: 68).

у 1924–1926 рр., викладав аналіз музичних форм, композицію) (ЦДАВО України, Ф. 3972, оп. 1, спр. 299), Ф. Стешка на кафедрі історії музики (1924 – секретар, у 1926–1933 рр. – декан відділу, доцент), П. Щуровську-Россіневич – клас диригування (вона ж виконувала функції заступника декана – продекана, 1923–1933 рр.), Н. Нижанківського. У 1927–1928 рр. музичну естетику тут читав відомий учений проф. Д. Чижевський. Серед викладачів були: випускник Московської консерваторії В. Вагнер, проф. В. Барвінський, лектори З. Лисько, Н. Дяченко-Гордаш, Л. Лідфорс, О. Кісяків, Д. Левитський В. Березовська, асист. Д. Равич. До академічного персоналу відділу (як позаштатні працівники) також входили викладачі чеських навчальних закладів: професори З. Неєдли, О. Шін, А. Кадержабек, доц. Й. Гуттер.

Навчально-методична діяльність педагогів еміграції полягала у створенні підручників, посібників, розробці українознавчих курсів для вищих навчальних закладів. Так, лише за чотири роки (1924–1927) у Празі було опубліковано 12 посібників з різноманітних галузей знань, авторами яких були викладачі УВПІ. Серед них – перший український підручник з гармонії у двох частинах з задачником Ф. Якименка (Якименко Ф., 1925), виданий у Празі у 1925 р. тиражем дві тисячі примірників. Завдяки перекладу з російської Ф. Стешка видання стало не тільки першим українським підручником з цього предмету, а й зразком творення нової української музичної термінології⁶. Ф. Якименко із вдячністю присвятив цю працю «дорогому Федору Стешкові, голові Українського Музичного Товариства в Празі» (Якименко Ф., 1925: 3). Це був серйозний внесок в українське теоретичне музикознавство. У передмові автор писав, що тільки ґрунтовно осягнувши теорію музики та сольфеджіо, можна приступати до вивчення гармонії. Підручник в основному повторював систему викладання гармонії Петербурзької школи, опирався на її традиції і, як слушно зауважив у відгуку на нього В. Барвінський, принципом подачі матеріалу автор наслідує свого вчителя, М. Римського-Корсакова, а також виходячи із власної викладацької та композиторської практики. Підручник складається з трьох розділів: у перших двох подається теоретичний матеріал, а третій є задачником. Поява «Практичного курсу гармонії» була оцінена рецензентом

В. Барвінським як помітна подія в музично-педагогічній практиці (Барвінський В., 1926). На жаль, підручник, який міг стати настільною книгою для студентів в Україні, який є актуальним і сьогодні, залишився бібліографічною рідкістю.

Празький період був продуктивним для Ф. Якименка-композитора. Частина із творів була опублікована у міжвоєнний період у Празі, Лейпцигу, Парижі (Нотографія). Музичне видавництво «Українська накладня» (Київ; Берлін; Ляйпціг – засновник Я. Оренштайн), яке поширювало свою продукцію у США та Канаді, у 1920-х рр. друкує хорові твори Ф. Якименка. Саме в празький період Ф. Якименко здійснює обробки українських народних пісень для хору, що засвідчує його зацікавлення фольклором. Характеризуючи стильові особливості творчості композитора в означений період, можемо стверджувати, що для неї характерні: творча позиція постромантизму; зародження рис імпресіонізму; звернення до неокласичних музичних орієнтацій; започаткування неофольклористичного спрямування. Спільною рисою для творів композитора є те, що вони, «адаптуючись» у музиці українського композитора, набували помітно «слов'янізованого» звучання. З цього приводу Н. Костюк відзначає: «Прикмети українського модернізму на тлі європейського простежуються насамперед у визначеності світоглядних орієнтирів творчості. Збережені національні ідеали, котрі пропагувались відповідно до обставин історично-культурного процесу, забезпечили духовну спадкоємність з мистецтвом народницької доби» (Костюк Н., 1998: 147–148), тобто основною домінантою творчості композитора була категорія національного в мистецтві. О. Козаренко підкреслює, що композиторів «празької» школи (до якої відносимо творчість Ф. Якименка означеного періоду) об'єднує «нова естетична якість, внесена їх творчістю до української музики», а в їх творчості «яскраво проступає «прозахідна» спрямованість», «метод полістильового синтезу» (Козаренко О., 2000: 161, 162, 175). Роки перебування Ф. Якименка у Празі відзначені зверненням композитора до української тематики. В хоровому жанрі він створює три композиції на слова Т. Шевченка – «Зоре моя вечірняя» та «У перетику ходила» для мішаного хору і «Княжна» («Чого мені тяжко») для чоловічого хору; «На проводи» на сл. М. Старицького та «Пісні Карпатської України» для мішаного хору. П. Маценко вказує, що композитор опрацював для хору 20 народних пісень Закарпаття (Маценко П., 1954: 11). Майже всі вони були опубліковані і виконувалися. У цей період творчості компози-

⁶ Як згадував згодом Ф. Стешко у своїй автобіографії: «Над цим перекладом я мусів багато попрацювати, особливо ж над впровадженням термінології, якої в нас для цієї науки ще не існувало» (ЦДАВО України, Ф. 4465, оп. 1, спр. 773).

тор звертається до жанру обробки української народної пісні для хору. Він укладає і видає цикл «Тридцять народних мелодій» (Якименко Ф., 1924–1925). Проте, як твердить у своїх спогадах С. Жук, який знав композитора приблизно з 1916 року, опрацювання народних пісень Ф. Якименко розпочав ще у 1918 році у Петербурзі, про що свідчить велика кількість аранжованих ним українських пісень (біля 80-ти) (Жук С., 2008). П. Маценко підкреслював, що ці опрацювання «зразково написані приклади вільної гармонізації на дану тему в старих тонаціях (церковні лади), в рамках яких Якименко втиснув українську пісню» (Маценко П., 1954: 12). Без сумніву, що в цих обробках відчувається вплив його вчителів у Петербурзі. Відсутність можливості глибше пізнати природу народної пісні не дала талановитому композитору створити шедеврів у цьому жанрі, проте це був, за висловом П. Маценка, «пробний камінь» на шляху пізнання української пісні. Вокальну лірику Ф. Якименка прикрашають українські солоспіви («В пісні – муки», «Ти не дивуйсь», «Не залететься співом серце» та ін., написані композитором у Празі (1924–1925); сольні обробки українських народних пісень. Для творів композитора цього жанру характерні «глибока поетичність почуттів, багатство музичного колориту, високий художній смак та досконалість форм», «У Ф. Якименка добре розвинуте почуття гармонічної мови, інколи на гармонічний супровід накладається речитативно-декламаційна вокальна партія» (Підківка О., 2003: 189).

Для камерно-інструментальної музики української діаспори першої половини ХХ ст. характерним було продовження традицій органічного поєднання народних принципів піснетворення та музикування з досягненнями західноєвропейської музики, пов'язаними з модерністичними стилістичними пошуками. Домінування в академічному інструментальному виконавстві діаспори фортепіанного жанру зумовлює його перевагу і в композиторській творчості. Л. Николаєва аналізує образність та стилістику фортепіанних творів Ф. Якименка (Николаєва Л., 1994), символістські тенденції у програмних фортепіанних творах композитора висвітлює О. Ковальська-Фрайт (Ковальська-Фрайт О. 2009). У багатогранній творчості Ф. Якименка фортепіанна музика займала провідне місце. Саме в ній найвагоміше і найповніше виявився талант композитора, який упродовж свого творчого шляху виразно тяжів до символізму. Учень М. Римського-Корсакова й вихованець Петербурзької консерваторії чутливо сприйняв модне у північній столиці Росії

віяння символістської поезії. Його кумиром був О. Скрябін, на естетику якого він часто орієнтувався, починаючи з 1907–1910 років, і з яким певний час спілкувався⁷. Композитор постійно звертався до програмної тематики. Найважливішою ділянкою його фортепіанної творчості була програмна мініатюра, в якій віддзеркалена поетична лірична натура (ніжність, мрійливість, схильність до споглядання) і спостерігається тяжіння до живописності, епічної драматургії. Як добрий піаніст, Ф. Якименко написав понад 20 програмних циклів і збірок, а також окремих п'єс для фортепіано (всього більше 60 опусів). Це: дві сонати, фортепіанна поема «Уранія», Соната-фантазія, «Українська сюїта», фортепіанні цикли «Розповідь замріяної душі», «Зоряні мрії», «Сторінки фантастичної поезії», «Картини України», «Шість українських п'єс», «Три п'єси на українські народні теми», 27 прелюдій, вальси, менуети, ідилічні танці, ескізи, рондо, етюди та ін. Програмні назви фортепіанних творів Ф. Якименка, як відзначає О. Ковальська-Фрайт, «часто мають картинно-настрійний або картинно-пейзажний ракурс («У вечірню сутінь», «На свіжому повітрі», «Весною в Альпах», «Садок спить», цикл «Зоряні мрії»), інші відбивають прагнення до «синтезу мистецтв» (цикли «Сторінки фантастичної поезії», «Повість мрійливої душі»). Часто ці програми наближаються до таємничих, містично-легендарних заголовків композицій К. Дебюссі та М. Равеля (назви частин «Фантастичної сонати» Якименка: «Видива», «Світлячки увечері», «Фантастичне рондо») (Ковальська-Фрайт О., 2009: 192). Музична мова композитора перед еміграцією, на думку дослідників, відзначалася поверненням до романтичного мислення, збагаченим, проте, набутими виразовими засобами попереднього періоду «чистого імпресіонізму» (Кушнірук О., 1996: 7). Починаючи з 1924 року, у нього з'являються твори, що безпосередньо виражають ностальгію за втраченою і далекою батьківщиною. Серед них «Три п'єси на українські теми» (використано пісні із збірника «Народні мелодії з голосу Лесі Українки», упорядкованого К. Квіткою, Київ, 1917–1918), цикл «Шість українських п'єс», «Картини України» («Tableaux Ukrainians»), «Українська сюїта», «Українські малюнки», «Ідилічні картинки», написані композитором під час перебування у Празі (1924–1926). І хоч стильова орієнтація митця залишається сталою, відбуваються зміни

⁷ Як засвідчено в «Автобіографічних замітках» Ф. Якименка, Скрябін дав йому кілька уроків гри на фортепіано. Цит. за: (Підківка О., 2003: 174).

в іншому – зверненні до української тематики, що відтепер стало важливою рисою його творчості. Як відзначає О. Мартиненко, три складові частини музичної мови Ф. Якименка (романтичного, імпресіоністичного спрямування, а також – використання народно-пісенних джерел) наявні в усіх відомих композиціях цього періоду (Мартиненко О., 2001: 164). Найбільш «українізованими» є «Картини України» завдяки цитуванню народних мелодій, що дало підставу дослідниці О. Кушнірук класифікувати цей цикл як обробки народних пісень. Цикл складається з таких п'єс: «Свята», «Мак-степ», «Бандурист», «Гуцулка», «Шумка». Частина фортепіанного доробку композитора видрукувана сьогодні в Україні і актуалізується у навчально-виконавському процесі (Якименко Ф., 2006). У празький період творчості Ф. Якименко працює в камерно-інструментальному жанрі: створює кілька творів для скрипки (кантабіле, вальс, скерцо (1924–1925). О. Підківка вважає, що сфера творчості Ф. Якименка – «це світ фантастики, світ миттєвих, мінливих настроїв, світ Галактики,

Всесвіт, де все нам невідоме, безконечне...» (Підківка О., 2008: 191).

Висновки. Підсумовуючи, солідаризуємося із дослідниками, які підкреслюють роль Ф. Якименка як очільника музично-педагогічного відділу УВП ім. М. Драгоманова. Саме він «згуртував навколо себе видатних українських музикантів, які поєднували виконавську майстерність із ґрунтовною музикознавчою науковою підготовкою, були спеціалістами найвищого класу в галузі фольклористики та професійними музикантами. Висока фахова підготовка викладачів, відданих справі виховання української молоді, сприяла успішному розвитку української музичної школи у Празі» (Шульгіна В., Яковлев О., 2008). Активна участь Ф. Якименка у концертному житті української громади Праги як диригента, піаніста та композитора засвідчувала високий професіоналізм виконавського мистецтва українців. Для композиторської творчості митця празький період засвідчив його україноцентричність. Загалом, музична спадщина Ф. Якименка є складовою частиною не тільки української, а й європейської культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барвінський В. З нової музичної літератури. *Діло*. Львів, 1926. Ч. 16. 21 січня. С. 2–4.
2. Жук С. Мої зустрічі з братами Якименками (Яків Степовий і Федір Якименко). *Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах* / упоряд., вступ. ст., ред. та примітки І. Лисенка. Київ: Рада, 2008. С. 184–185.
3. Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття: монографія. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012. 1164 с.
4. Ковальська-Фрайт О. Символістські тенденції у програмних фортепіанних творах Ф. Якименка. *Музична україністика: сучасний вимір*: зб. наук. статей пам'яті композитора й музикознавця, доктора мистецтвознавства, професора Антона Мухи / ред.-упоряд. О. Кушнірук. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2009. Вип. 3. С. 188–199.
5. Козаренко О. Феномен української національної музичної мови. Львів: НТШ, 2000. 285 с.
6. Колесса М. Мій спогад про Ф. С. Якименка. *Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах* / упоряд., вступ. ст., ред. та примітки І. Лисенка. Київ: Рада, 2008. С. 153–155.
7. Костюк Н. Музична культура Західної України 20–30-х років ХХ століття: ідеї поступу і розвиток національних традицій: дис. ... канд. мист-ва: спец. 17.00.01 – теорія і історія культури. Київ, 1998. 267 с.
8. Кушнірук О. Риси імпресіонізму в українській музиці (джерела, прояви, тенденції розвитку): автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 – музичне мистецтво. Київ, 1996. 19 с.
9. Лисько З. Федір Якименко. Визначна, але малознана постать в історії української музики. *Український самостійник*. Мюнхен, 1953. 5 лип., Ч. 27(181).
10. Лисько З. Федір Якименко (у 20-річчя смерті). *Вісті*. 1965. Ч. 1 (12). С. 12–14.
11. Мартиненко О. Музична діяльність української еміграції у міжвоєнній Чехословаччині (джерелознавчий аспект дослідження): дис... канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 – музичне мистецтво. Київ, 2001. 310 с.
12. Маценко П. Спогади про Федора Якименка. *Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах* / упоряд., вступ. ст., ред. та примітки І. Лисенка. Київ: Рада, 2008. С. 151–153.
13. Маценко П. Якименко Федір Степанович. Вінніпег: ОУКО, 1954. 18 с.
14. Мірний І. Український Високий Педагогічний інститут ім. М. Драгоманова: 1923–1933 (історія інституту). Прага: Видання Укр. Високого Пед. Ін-ту за допомогою М-ва шкільн. й нар. освіти Ч.С.Р., 1934. 144 с.: іл.
15. Ніколаєва Л. Фортепіанні твори Ф. Якименка: образність і стилістика. *Українська фортепіанна музика та виконавство: стильові особливості, зв'язки з музичною культурою Західної Європи*: матеріали ІІІ конференції Асоціації піаністів-педагогів України 17–20 жовтня 1994 р., Львів / упор. та ред. Н. Кашкадамової. Львів, 1994. С. 48–51.
16. Підківка О. Після довгих років забуття: про життя і творчість українських композиторів. Львів, 2003. 263 с.
17. Підківка О. Після довгих років забуття: про життя і творчість українських композиторів. Вид. 2-ге, доп. Дрогобич: Посвіт, 2008. 266 с.
18. ЦДАВО України. Ф. 3972, оп. 1, спр. 80: Реферат присвячений діяльності інституту в зв'язку з п'ятиріччям його існування. 1929. арк. 29.
19. ЦДАВО України. Ф. 3972, оп. 1, спр. 222, арк. 2–4.

20. ЦДАВО України. Ф. 3972 (Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова) оп. 1, спр. 299: Особиста справа проф. Ф. Якименка. Арк. 2.
21. ЦДАВО України. Ф. 4465, оп. 1, спр. 773: «Моя музична автобіографія» Ф. Шешка.
22. ЦДАГО України. Ф. № 269, оп. № 1, спр. № 447. Статут Укр. високого пед. ін-ту ім. М. Драгоманова в Празі. Приписи про докторські іспити в Інституті. Довідки про історію створення і діяльність Інституту (часові рамки –1926–1928). К-ть аркушів – 40.
23. ЦДАГО України. Ф. № 269, оп. № 1, спр. № 454; ЦДАП/SUAP. Ф. 1012 (RUESO), картон № 73, інв. № 479. Ukrajinské akademický pěvecký sbor v Praze 1921–1933. Stanovy Ukrajinského akademického pěveckého sboru v Praze. Статут товариства «Український Академічний Хор» в Празі», 1922.
24. ЦДАП/SUAP. Ф. 1012 (RUESO), картон № 73, інв. № 480. Ukrajinské akademický pěvecký sbor v Praze 1921–1933. Protokoly schůzí předsednictva spolku 1928–1933.
25. ЦДАП/SUAP. Ф. 1484 (UM), картон № 17, інв. №. 398. Український педагогічний інститут ім. М. Драгоманова у Празі. Документація. Запрошення на святкові вечори і концерти, що проводилися інститутом (1925–1933 рр.); ЦДАП/SUAP. Ф. 1484 (UM), картон № 81, інв. № 964 /2. Шевченкові торжества у різних землях – запрошення, програми. (Прага 1922–1944); ЦДАП/SUAP. Ф. 1484 (UM), картон № 84, інв. № 1014. Запрошення і програми громадських акцій. Святкові вечори. 1921; ЦДАП/SUAP. Ф.1484 (UM), картон № 84, інв. №. 1019. Концерти 1921–1943.
26. Штуль-Жданович О. А. Вирста повернувся до Парижу. *Штуль-Жданович О. Ціною крові*. Нью-Йорк; Київ; Торонто: Вид-во ім. Олени Теліги, 1997. С. 245, 246. Передрук за: Українське слово. 1958. Ч. 868, 29 черв.
27. Шульгіна В., Яковлев О. Музична школа в національно-освітньому просторі України (20-ті роки ХХ століття). *Музична культура України 20–30-х років ХХ ст.*: науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 67. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2008. С. 77–91.
28. Шульгіна В. Повернення із забуття музично-педагогічної спадщини Ф. Якименка. *Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики*. Київ, 1997. С. 173–175.
29. Шульгіна В. Ф. Якименко. Празький період життя і творчості (за матеріалами архівних фондів). *Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи*: матеріали музичної спадщини. Вип. 13 / упоряд. В. Д. Шульгіна. Київ, 2000. С. 50–56.
30. Якименко Ф. Практичний курс гармонії. Прага: Український громадський видавничий фонд, 1925. 128, [II] с.

НОТОГРАФІЯ

31. Якименко Ф. Вибрані п'єси. *Українська фортепіанна музика: педагогічний репертуар для дітей та юнацтва*: навч. посібник. Ч. II / упоряд. Завадська Т. М., Козачук О. С. Київ: Музична Україна, 2006. С. 21–66.
32. Якименко Ф. Зоре моя вечірняя (для міш. хору, сл. Т. Шевченка). Б. м., б. д. 2 с.
33. Якименко Ф. Ідилічні картинки (для фп.) [Прага–?]. Опубл.: Tableaux Idylliques, op. 62. [Paris,?].
34. Якименко Ф. Картини України (для фп.) [Прага–?]. Опубл.: Tableaux Ukrainies. Paris, 1926. 14 s.
35. Якименко Ф. На проводи: мішаний хор до слів Михайла Старицького. *Праці Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова*. Прага: УВПІ, 1932. Прага: [б. в.], 1932. С. 311–319.
36. Якименко Ф. Три п'єси на українські теми (для фп.) [Прага–?]. Опубл.: Trois pieces sur des themes ukrainiennes [Paris,?].
37. Якименко Ф. Трицять народніх мьєлєдїєй: для мішаного хору [без супр.] / [Упоряд. та аранж.]. Ляйпцір: Українська Накладня; Берлін: Українська Накладня; Львів: Книгарня Наукового Тов. ім. Шевченка; Winnipeg Man: Ukrainiska Knyharnia i Nakladnia, [1924–1925]. 18 с.
38. Якименко Ф. У перетіку ходила (для міш. хору, сл. Т. Шевченка). Б. м., б. д. 3 с.
39. Якименко Ф. Чого мені тяжко (для чол. хору, сл. Т. Шевченка). Б. м., б. д. 2 с.
40. Якименко Ф. Шість українських п'єс (для фп.) [Прага–?]. Опубл.: Six Pieces Ukrainiennes, op. 71. [Paris,?].

REFERENCES

1. Barvinskyi V. Z novoi muzychnoi literatury [From new music literature]. *Work*. Lviv, 1926. Ch. 16. 21 sichnia, pp. 2–4 [in Ukrainian].
2. Zhuk S. Moi zustrichi z bratamy Yakymenkamy (Iakiv Stepovy i Fedir Yakymenko) [My meetings with the Yakymenko brothers (Yakiv Stepovy and Fedir Yakymenko)]. *Muzychna kultura Ukrainy u spohadakh, materialakh, lystakh / uporiad., vstup. st., red. ta prymitky I. Lysenka*. Kyiv: Rada, 2008, pp. 184–185 [in Ukrainian].
3. Karas H. Muzychna kultura ukrainскоi diaspori u svitovomu chasoprostori XX stolittia [Musical culture of the Ukrainian diaspora in the world time-space of the XX century]: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: Tipovit, 2012. 1164 p. [in Ukrainian].
4. Kovalska-Frait O. Symvolistski tendentsii u prohramnykh fortepiannykh tvorakh F. Yakymenka [Symbolist tendencies in program piano works of F. Yakymenko]. *Muzychna ukrainistyka: suchasnyi vymir: zb. nauk. statei pamiaty kompozytora u muzykoznavtsia, doktora mystetstvoznavstva, profesora Antona Mukhy / red.-uporiad. O. Kushniruk*. Kyiv: IMFE im. M. T. Rylskoho, 2009. Vyp. 3, pp. 188–199 [in Ukrainian].
5. Kozarenko O. Fenomen ukrainскоi natsionalnoi muzychnoi movy [The phenomenon of the Ukrainian national musical language]. Lviv: NTSh, 2000. 285 p. [in Ukrainian].
6. Kolessa M. Mii spohad pro F. S. Yakymenka [My memory of F. S. Yakymenko]. *Muzychna kultura Ukrainy u spohadakh, materialakh, lystakh / uporiad., vstup. st., red. ta prymitky I. Lysenka*. Kyiv: Rada, 2008, pp. 53–155 [in Ukrainian].

7. Kostiuk N. Muzychna kultura Zakhidnoi Ukrainy 20–30-kh rokiv XX stolittia: idei postupu i rozvytok natsionalnykh tradytsii [Musical culture of Western Ukraine in the 20s and 30s of the XX century: ideas of progress and development of national traditions]: dys. ... kand. myst-va: spets. 17.00.01 – teoriia i istoriia kultury. Kyiv, 1998. 267 p. [in Ukrainian].
8. Kushniruk O. Rysy impresionizmu v ukrainskii muzytsi (dzherela, proiavy, tendentsii rozvytku) [Features of Impressionism in Ukrainian music (sources, manifestations, development trends)]: avtoref. dys. ... kand. mystetstvoznavstva: spets. 17.00.03 – muzychne mystetstvo. Kyiv, 1996. 19 p. [in Ukrainian].
9. Lysko Z. Fedir Yakymenko. Vyznachna, ale malo znana postat v istorii ukrainskoi muzyky [Fedir Yakymenko. A prominent but little-known figure in the history of Ukrainian music]. *Ukrainskyi samostiinyk*. Miunkhen, 1953. 5 lyp., Ch. 27(181) [in Ukrainian].
10. Lysko Z. Fedir Yakymenko (u 20-richchia smerty) [Fedir Yakymenko (on the 20th anniversary of his death)]. *News*, 1965. Ch. 1 (12), pp. 12–14 [in Ukrainian].
11. Martynenko O. Muzychna diialnist ukrainskoi emihratsii u mizhvoienii Chekhoslovachchyni (dzhereloznavchyi aspekt doslidzhennia) [Musical activity of Ukrainian emigration in interwar Czechoslovakia (source aspect of the study)]: dys... kand. mystetstvoznavstva: spets. 17.00.03 – muzychne mystetstvo. Kyiv, 2001. 310 p. [in Ukrainian].
12. Matsenko P. Spohady pro Fedora Yakymenka [Memories of Fedir Yakymenko]. *Muzychna kultura Ukrainy u spohadakh, materialakh, lystakh / uporiad., vstup. st., red. ta prymitky I. Lysenka*. Kyiv: Rada, 2008, pp. 151–153 [in Ukrainian].
13. Matsenko P. Yakymenko Fedir Stepanovych [Yakymenko Fedir Stepanovych]. Vinnipeh: OUKO, 1954. 118 p. [in Ukrainian].
14. Mirnyi I. Ukrainskyi Vysoky Pedagogichnyi instytut im. M. Drahomanova: 1923–1933 (istoriia instytutu) [Ukrainian Higher Pedagogical Institute named after M. Drahomanov: 1923–1933 (history of the institute)]. Praha: Vydannia Ukr. Vysokoho Ped. In-tu za dopomohoiu M-va shkyl. y nar. osvity Ch.S.R., 1934. 144 p.: il. [in Ukrainian].
15. Nikolaieva L. Fortepianni tvory F. Yakymenka: obraznist i stylistyka [Piano works by F. Yakymenko: imagery and stylistics]. *Ukrainska fortepianna muzyka ta vykonavstvo: stylovi osoblyvosti, zviazky z muzychnoiu kulturoiu Zakhidnoi Yevropy: materialy III konferentsii Asotsiatsii pianistiv-pedahohiv Ukrainy 17–20 zhovtnia 1994 r., Lviv / upor. ta red. N. Kashkadamovoi*. Lviv, 1994, pp. 48–51 [in Ukrainian].
16. Pidkivka O. Pislia dovhykh rokiv zabuttia: pro zhyttia i tvorchist ukrainskykh kompozytoriv [After many years of oblivion: about the life and work of Ukrainian composers]. Lviv, 2003. 263 p. [in Ukrainian].
17. Pidkivka O. Pislia dovhykh rokiv zabuttia: pro zhyttia i tvorchist ukrainskykh kompozytoriv [After many years of oblivion: about the life and work of Ukrainian composers]. Vyd. 2-he, dop. Drohobych: Posvit, 2008. 266 p. [in Ukrainian].
18. TsDAVO Ukrainy. F. 3972, op. 1, spr. 80: Referat prysviachenyi diialnosti instytutu v zviazku z piatyrichchiam yoho isnuvannia [The essay is devoted to the activities of the institute in connection with the fifth anniversary of its existence]. 1929. ark. 29 [in Ukrainian].
19. TsDAVO Ukrainy. F. 3972, op. 1, spr. 222, ark. 2–4 [in Ukrainian].
20. TsDAVO Ukrainy. F. 3972 (Ukrainskyi Vysoky Pedagogichnyi Instytut im. M. Drahomanova) op. 1, spr. 299: Osobysta sprava prof. F. Yakymenka [Personal file of prof. F. Yakymenko]. Ark. 2 [in Ukrainian].
21. TsDAVO Ukrainy. F. 4465, op. 1, spr. 773: «Moia muzychna avtobiohrafia» F. Steshka [«My musical autobiography» by F. Steshko] [in Ukrainian].
22. TsDAHO Ukrainy. F. № 269, op. № 1, spr. № 447. Statut Ukr. vysokoho ped. in-tu im. M. Drahomanova v Prazi. Prypysy pro doktorski ispyty v Instytuti. Dovidky pro istoriiu stvorennia i diialnist Instytutu (chasovi ramky –1926–1928). [Statute of Ukr. high ped. ins-t them. M. Drahomanov in Prague. Prescriptions for doctoral exams at the Institute. Information on the history of creation and activity of the Institute (time frame –1926–1928)]. K-t arkushiv – 40 [in Ukrainian].
23. TsDAHO Ukrainy. F. 269, op. 1, spr. 454; TsDAP/SUAP. F. 1012 (RUESO), karton 73, inv. Nr 479. Ukrajinské akademický pěvecký sbor v Praze 1921–1933. Stanovy Ukrajinského akademického pěveckého sboru v Praze. Statut tovarystva «Ukrainskyi Akademichnyi Khor» v Prazi», 1922 [in Ukrainian].
24. TsDAP/SUAP. F. 1012 (RUESO), karton 73, inv. Nr 480. Ukrajinské akademický pěvecký sbor v Praze 1921–1933. Protokoly schůzí předsednictva spolku 1928–1933 [in Ukrainian].
25. TsDAP/SUAP. F. 1484 (UM), karton 17, inv. Nr 398. Ukrainskyi pedahohichnyi instytut im. M. Drahomanova u Prazi. Dokumentatsiia. Zaproshehnia na sviatkovi vechory i kontserty, shcho provodylysia instytutom [Ukrainian Pedagogical Institute named after M. Drahomanov in Prague. Documentation. Invitations to festive evenings and concerts held by the institute] (1925–1933 rr.); TsDAP/SUAP. F. 1484 (UM), karton 81, inv. Nr 964/2. Shevchenkovi torzhestva u riznykh zemliakh – zaproshehnia, prohramy [Shevchenko's celebrations in different lands – invitations, programs] (Praha 1922–1944); TsDAP/SUAP. F. 1484 (UM), karton 84, inv. Nr 1014. Zaproshehnia i prohramy hromadskykh aktsii. Sviatkovi vechory [Invitations and programs of public actions. Holiday evenings]. 1921; TsDAP/SUAP. F. 1484 (UM), karton 84, inv. Nr 1019. Kontserty 1921–1943 [in Ukrainian].
26. Shtul-Zhdanovych O. A. Vyrsta povernuvsia do Paryzhu [A. Wirsta returned to Paris]. *Shtul-Zhdanovych O. Tsinouiu krovu*. Niu-York; Kyiv; Toronto: Vyd-vo im. Oleny Telihy, 1997, pp. 245, 246. Peredruk za: *Ukrayinske slovo*. 1958. Ch. 868. 29 cherv. [in Ukrainian].
27. Shulhina V., Yakovlev O. Muzychna shkola v natsionalno-osvitnomu prostori Ukrainy (20-ti roky XX stolittia) [Music school in the national-educational space of Ukraine (20s of the XX century)]. *Muzychna kultura Ukrainy 20–30-kh rokiv XX st.: naukovyi visnyk NMAU im. P. I. Chaikovskoho*. Vyp. 67. Kyiv: NMAU im. P. I. Chaikovskoho, 2008, pp. 77–91 [in Ukrainian].
28. Shulhina V. Povernennia iz zabuttia muzychno-pedahohichnoi spadshchyny F. Yakymenka [F. Yakymenko's return from oblivion of musical and pedagogical heritage]. *Tvorecha osobystist vchytelia: problemy teorii i praktyky*. Kyiv, 1997, pp. 173–175 [in Ukrainian].

29. Shulhina V. F. Yakymenko. Prazkyi period zhyttia i tvorchosti (za materialamy arkhivnykh fondiv) [F. Yakymenko. Prague period of life and work (according to archival funds)]. *Povernennia kulturnoho nadbannia Ukrainy: problemy, zavidannia, perspektyvy: materialy muzychnoi spadshchyny*. Vyp. 13 / uporiad. V. D. Shulhina. Kyiv, 2000, pp. 50–56 [in Ukrainian].

30. Yakymenko F. Praktychnyi kurs harmonii [Practical course of harmony]. Praha: Ukrainyskyi hromadskyi vydavnychyi fond, 1925. 128, [II] p. [in Ukrainian].

NOTOGRAFIYA

31. Yakymenko F. Vybrani piesy [Selected plays]. *Ukrainska fortepianna muzyka: pedahohichnyi repertuar dlia ditei ta yunatstva: navch. posibnyk. Ch. II / uporiad. Zavadzka T. M., Kozachuk O. S.* Kyiv: Muzychna Ukraina, 2006, pp. 21–66 [in Ukrainian].

32. Yakymenko F. Zore moia vechirniaia [Dawn is my evening] (dlia mish. khoru, sl. T. Shevchenka). B. m., b. d. 2 p. [in Ukrainian].

33. Yakymenko F. Idylichni kartynky [Idyllic pictures] (dlia fp.) [Praha–?]. Opubl.: Tableaux Idylliques, op. 62. [Paris,?] [in Ukrainian].

34. Yakymenko F. Kartyny Ukrainy [Pictures of Ukraine] (dlia fp.) [Praha–?]. Opubl.: Tableaux Ukrainies. Paris, 1926. 14 p. [in Ukrainian].

35. Yakymenko F. Na provody [On the wires]: mishanyi khor do sliv Mykhaila Starytskoho. *Pratsi Ukrainskoho Vysokoho Pedahohichnoho Instytutu im. M. Drahomanova*. Praha: UVPI, 1932. Praha: [b. v.], 1932. 1932, pp. 311–319 [in Ukrainian].

36. Yakymenko F. Try piesy na ukrainski temy [Three plays on Ukrainian themes] (dlia fp.) [Praha–?]. Opubl.: Trois pieces sur des themes ukrainiennes [Paris,?] [in Ukrainian].

37. Yakymenko F. Trytsiat narodnikh melodii [Thirty folk melodies]: dlia mishanoho khoru [bez supr.] / [Uporiad. ta aranzh.]. Liaiptsig: Ukrainska Nakladnia; Berlin: Ukrainska Nakladnia; Lviv: Knyharnia Naukovoho Tov. im. Shevchenka; Winnipeg Man: Ukrainska Knyharnia i Nakladnia, [1924–1925]. 18 p. [in Ukrainian].

38. Yakymenko F. U peretyku khodyla I walked in the overflow] (dlia mish. khoru, sl. T. Shevchenka). B. m., b. d. 3 p. [in Ukrainian].

39. Yakymenko F. Choho meni tiazhko [Which is hard for me] (dlia chol. khoru, sl. T. Shevchenka). B. m., b. d. 2 p. [in Ukrainian].

40. Yakymenko F. Shist ukrainskykh pies [Six Ukrainian plays] (dlia fp. [Praha–?]). Opubl.: Six Pieses Ukrainiennes, op. 71. [Paris,?] [in Ukrainian].